

Herman Dalmatin/Hermannus Dalmata (oko 1105./1110. – posl. 1154.), *De indagazione cordis. O preispitivanju srca*, Croatica Christiana – Fontes, sv. 27, Scripta auctorum Medii aevi 5, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, rujan 2009., 136 str.

Posljednjih nekoliko godina hrvatskoj je znanstvenoj i kulturnoj javnosti u seriji *Scripta auctorum Medii aevi* podastrto više prijevoda ili prvih izdanja filozofsko-teoloških i znanstvenih djela hrvatskih srednjovjekovnih intelektualaca koji su svojim kulturnim i znanstvenim djelovanjem bitno pridonijeli razvoju europske misli općenito. Uz dosad objavljene prijevode djelâ *Dvorac djevičanstva* Jurja Slovinca (1411.), *Konkordancija nepromjenjivih dijelova Biblije* Ivana Stojkovića (sredina 15. st.), *Bogoslovni spisi* Augustina Kažotića (1320. – 1321./1322.) te *editio princeps* latinskog originala rasprave *Abstractiones de Libro Sententiarum* Martina Zadrana (13./14. st.), u istoj je seriji kao njezin peti svezak prvi put tiskom objavljen i latinski tekst djela *O preispitivanju srca* Hermana Dalmatina, jednog od hrvatskih protagonista preporeda europske kulture i znanosti u 12. stoljeću.

Izdanje je rezultat kolektivnog rada više autora, koji su svaki sa svoje strane doprinijeli njegovoj zaokruženosti i cjelovitosti. Tako je Franjo Šanjek obradio lik i djelovanje Hermana Dalmatina, Alojz Čubelić, ujedno i formalni priređivač knjige, daje kratak uvodni tekst u samo djelo, a Branka Grbavac priredila je kritičko izdanje latinskog teksta. U knjizi je, između uvodnih studija i samog izdanja, objavljen i kraći izvod iz djela u hrvatskom prijevodu. Kratki *Proslav* knjizi napisao je akademik August Kovačec (5-7), a na samom su kraju objavljeni i kraći izvaci iz recenzija prof. dr. Mirjane Matijević Sokol i prof. dr. Mirjane Polić Bobić (136). Knjiga sadrži i kraći sažetak na engleskom jeziku (121-122), kojem slijede *Kazalo osobnih imena, etnonima i toponima* (123-127) s kratkim definicijama spomenutih osoba te *Pojmovno kazalo* (128-130).

Prvi dio *Herman Dalmatin (oko 1105./1110. – poslije 26. veljače 1154.)* iz pera Franje Šanjeka (7-26) kroz niz kratkih poglavlja obrađuje život i djelovanje tog istaknutog intelektualca 12. stoljeća. Raspravlja se o njegovu podrijetlu te se mjesto njegova rođenja smješta u središnju Istru, navode se dezinacije kojima je definiran u svojim djelima ili djelima svojih suvremenika (*Dalmata, Sclavus, de Carinthia, Secundus*), prati se njegov životni put od školovanja u Chartresu preko avanturističkog putovanja u potrazi za znanjem koje ga je od Francuske vodilo preko Bagdada i arapskog svijeta do Pirenejskog poluotoka na kojem će razviti važnu prevodilačko-znanstvenu djelatnost, suradnje s drugim europskim intelektualcima (među kojima i opatom Clunija Petrom Časnim), predavanja na školama južne Francuske i odlaska na normansku Siciliju, gdje je za Ruđera II. preveo Ptolomejev *Almagest*. Hermanovi se filozofski i prirodnoznanstveni spisi i prijevodi tumače u njihovu kršćanskom neoplatoničkom idejnom okviru te u okvirima onodobne kulturne i znanstvene misli. Poseban je naglasak stavljen na Hermanovu ulogu za prijenos informacija o arapskoj kulturi i civilizaciji te Islamu onodobnoj kršćanskoj Europi, pri čemu se ukratko prikazuju i drugi dodiri hrvatskog srednjovjekovlja s islamskim svijetom. Hermanov se opus kratko valorizira i s pozicije suvremene povijesti znanosti. Kao prilog ovom dijelu knjige objavljuje se i zemljopisna karta s prikazom Hermanovih studijsko-znanstvenih putovanja.

Drugi dio knjige sadrži kratku uvodnu studiju Alojza Čubelića o samom djelu *O preispitivanju srca* (27-36). Nakon uvodnih napomena kojima se Herman i njegov opus smještaju u njihov kulturno-povijesni i filozofski kontekst, studija se najvećim dijelom koncentrira na međudodnos astronomije i astrologije u europskoj kulturi antike i srednjeg vijeka, objašnjavajući

kako u tim razdobljima potonje nije bilo odraz praznovjerja nego želje za filozofsko-znanstvenim pronicanjem u smisao i tumačenje. Ocrta se i Hermanov osobni doprinos razvoju obiju disciplina te doprinos helenističkih i arapsko-židovskih mislilaca na njegov razvoj. U posebnom poglavlju sustavno su pojedinačno prikazani najvažniji Hermanovi uzori (Albumasar, Ptolemej, Hermes Trismegistus, Dorotej iz Sidona, Messahala i Rhazes).

Najveći i zapravo najvažniji dio knjige obuhvaća samo kritičko izdanje latinskog originala djela, koje je izradila i kritičkim aparatom popratila Branka Grbavac (43-120 te 123-130). Kritičko izdanje izrađeno je na temelju dva od ukupno šest sačuvanih rukopisa koji sadrže to Hermanovo djelo. Budući da ni u jednom od rukopisa nije sačuvan Hermanov autograf, kao osnova za izdanje uzet je najstariji poznati rukopis, koji datira iz 13. ili s početka 14. st., a danas se čuva u knjižnici Ruske akademije znanosti i umjetnosti u Sankt Peterburgu pod signaturom XX., Ab-III.1. Taj je tekst nadopunjen tako da su mu kao *variae lectiones* dodane razlike čitanja prema nešto mlađem, četrnaestostoljetnom, rukopisu, koji se danas čuva u Bodleian Library Sveučilišta u Oxfordu pod signaturom MS. Laud. Misc. 594. Izdanje započinje uvodnim tekstom pod naslovom *Paleografska obilježja rukopisa* (43-48), u kojem se, nakon navođenja sačuvanih rukopisa i objašnjenja njihova odabira, prikazuju pravopisna obilježja i međusobne razlike oba rukopisa korištena u izdanju (petrogradskog i oksfordskog). One razlike koje nisu uzimane u obzir prilikom izrade *variae lectiones* kako bi se izbjeglo pretjerano gomilanje isključivo ortografskih razlika prikazane su pregledno u tablicama, a na zanimljivije od njih posebice je upozoreno. Na sličan su način sumirane i glavne sadržajne razlike (detaljno navedene i u bilješkama kao *variae lectiones* uza samo izdanje). Tom uvodnom tekstu slijedi samo izdanje teksta rukopisa (49-120). Transkripcija je izrađena pažljivo, tekst je organiziran u poglavlja i paragrafe u skladu s podjelom u rukopisima. *Variae lectiones* donose se kao bilješke ispod teksta, a iako su u skladu s gore navedenim principima reducirane, i dalje su izrazito brojne (1.487 bilježaka) te omogućuju zainteresiranim znanstvenicima što točniju rekonstrukciju originalnog Hermanova teksta. To je tim više važno s obzirom na to da je riječ o izrazito zanimljivom, ali hermetičnom tekstu za čije je potpuno razumijevanje potrebno veliko poznavanje antičke i srednjovjekovne astronomije i astrologije.

Ovo vrijedno izdanje u svakom je slučaju bitan doprinos hrvatskoj povijesti, ali je baš zato i šteta da je dobar opći dojam pokvaren nizom, najvjerojatnije tehničkih, nepažnji koje ga kvare. To se, u prvom redu, odnosi na pitanje navođenja autorstva čitavog izdanja. Kako smo već pokazali tijekom prikaza, riječ je o zajedničkom poduhvatu troje autora, što je, uza samu podjelu knjige, vidljivo i iz proslova te izvoda iz recenzija. Unatoč tome, kao priređivač knjige, naveden je samo jedan od njih (i to onaj čiji je tekst zapravo najkraći). Dojam o isključivom autorstvu još je više pojačan nespretnim objavljivanjem isključivo njegova životopisa i bibliografije na kraju knjige, dok su drugi priređivači time potpuno prešućeni. Slična površnost vidljiva je i u slučaju prijevoda fragmenta dijela objavljenog pred samim izdanjem teksta (37-40), a kod kojeg nije jasno ni samo autorstvo prijevoda niti je uspostavljena izravna veza s latinskim tekstom (bile bi dovoljne barem neke uputnice, odnosi se na str. 73-78 u izdanju) ni razlog zašto se baš taj dio ovdje donosi (možda samo kao ilustracija Hermanova stila, no, ako i jest tako, to bi trebalo biti jasnije izrečeno). Prijevod štoviše (posebice u naslovima odjeljaka) ne odgovara latinskom tekstu izdanja. Iza prijevoda donose se i crteži znakova zodijaka s nejasnom oznakom (prema rukopisima Hermanova djela *De indagazione cordis*). Neke manje nedosljednosti vidljive su i kod uporabe tiskarskog sloga u knjizi, što uz neke nedorečenosti izričaja također upozorava

na određenu brzopletost prilikom izdavanja, ali je sporedno u usporedbi s gore navedenim nepreciznostima.

Unatoč gore navedenim nedostacima, za koje se možemo nadati da će biti ispravljene u sljedećem izdanju, objavljivanje ove knjige po samoj je njezinoj temi te kulturnoj važnosti Hermanova opusa važan kulturni događaj. Ujedno treba čestitati autorima na njihovu doprinosu, posebice uzevši u obzir složenost zadatka. Sama činjenica da je ovim izdanjem to važno djelo postalo dostupnije hrvatskoj znanstvenoj i široj kulturnoj javnosti sigurno će omogućiti i olakšati njegovu bolju valorizaciju i porast interesa za njegovo proučavanje te se treba nadati da će na sličan način u doglednoj budućnosti biti predstavljena još neka djela hrvatske srednjovjekovne kulturno-znanstvene baštine.

Damir Karbić

Knjiga labinskog bilježnika Bartolomeja Gervazija (1525-1550), priredili Zoran Ladić i Elvis Orbanić, Spisi istarskih bilježnika I, Spisi labinskih bilježnika, sv. 1, Državni arhiv u Pazinu, Pazin 2008., 353 str.

U izdanju Državnog arhiva u Pazinu 2009. godine objavljena je *Knjiga labinskog bilježnika Bartolomeja Gervazija (1525-1550)* kao prva u nizu knjiga predviđenih istraživačko-izdavačkim projektom *Spisi istarskih bilježnika* koji je pokrenuo Državni arhiv u Pazinu. Riječ je o najstarijoj sačuvanoj bilježničkoj knjizi grada Labina koju su priredili Zoran Ladić iz Odsjeka za povijesne znanosti HAZU u Zagrebu i Elvis Orbanić, ravnatelj Državnog arhiva u Pazinu. Glavna je urednica Mirjana Matijević Sokol, koja je uz Lovorku Čoralić i recenzirala knjigu. Sam tekst kritičkog prijepisa ima 145 stranica, a nakon njega su autori objavili i *Preslik rukopisa (183-318)*. Izdanje je obogaćeno preglednim kazalima *Index nominorum personarum (319-336)*, *Index nominorum locorum (336-337)* te *Index rerum (338-351)*.

Na samom početku knjige nalazi se *Predgovor (9)*, koji je napisao Denis Krajcar.

Glavna urednica izdanja Mirjana Matijević-Sokol napisala je riječ glavne urednice (10-12), u kojoj donosi uvid u razvitak i značaj ustanove notarijata koja je na hrvatskim povijesnim prostorima zaživjela u srednjem vijeku u priobalnim komunama te je djelovala sve do 20. stoljeća, kada je zamijenjena drugim ustanovama. Autorica isto tako daje kraći povijesni pregled razvoja bilježničke službe u Europi i Hrvatskoj te ukazuje na neke osobitosti koje tu službu čine izuzetno važnom, kako u svakodnevnom životu ljudi tijekom povijesti, tako i u suvremenoj historiografiji pri proučavanju raznih aspekata svakodnevnog života.

U opsežnom uvodnom poglavlju pod nazivom *Uvodnik (13-31)* nalazimo dva zanimljiva potpoglavlja. Autori najprije donose kratku diplomatsku analizu (13-15), na temelju koje saznajemo karakteristike rukopisa koji je objavljen, u skladu s tradicijom paleografske škole Akademijina Odsjeka za povijesne znanosti. Tako saznajemo da je riječ o bilježničkoj knjizi labinskog bilježnika Bartolomeja Gervazija iz 16. stoljeća, a riječ je o najstarijoj sačuvanoj notarskoj knjizi grada Labina koja se čuva u Državnom arhivu u Pazinu. Nadalje, saznajemo kako je izvornik restauriran i čitljiv, uz rijetke iznimke kada su rubovi pojedinih stranica uništeni vlagom ili nagriženi te da je sam tekst pisan latinskim i talijanskim jezikom mletačkog narječja (tzv. *Veneto*). Zoran Ladić i Elvis Orbanić navode kako pismo rukopisa posjeduje osobine rane humanistike s još uvijek snažno prisutnim utjecajem kasnosrednjovjekovne kurzivne gotice, što je najuočljivije u pisanju kontrakcija i ligatura te u načinu pisanja pojedinih slova čiji su